

1. «Знаково-символічний зміст ляльки-маски у сучасній інформаційній культурі: візуалізація образу і його смислові акценти» / Маловицька Л.Ф. // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наукових праць / за заг. ред. к.філос.н. Журби М.А. – Частина I. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 118-121. (наукова стаття; 0,2 д.а, 3 с.).

Маловицька Л.Ф.,

*викладач кафедри естетики, етики та образотворчого мистецтва
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

Україна, м. Житомир

ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНИЙ ЗМІСТ ЛЯЛЬКИ-МАСКИ У СУЧАСНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ: ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ І ЙОГО СМИСЛОВІ АКЦЕНТИ

У кожній дорослій особистості обов'язково прихована та особлива грань, що пов'язана з дитинством, з чистотою серця та відкритістю світові і людям. Безумовно, ця дитячість характеризується наївністю, безпосередністю, вмінням дивуватися навіть дрібниці. Саме так, - дивуючись і захоплюючись, - спочатку дитина, а пізніше й доросла людина пізнає таємниці буття, дива і загадки, які її вражають та надихають на подальші відкриття.

У художньо-образній уяві усвідомлення знаково-символічного змісту категорій і понять певним чином есплікується й візуалізується у масці, шлях до якої пролягає від образів звичайних дитячих ляльок. Ляльку у цьому випадку можна визначити як особливий чинник інформаційної культури суспільства: тут вона виступає як гносеологічний посередник-зв'язок між чистим і вразливим світом дитини, сповненим різноманітних, ще незрозумілих для дитячої свідомості нездоланих труднощів та небезпек, та незбагненим для неї життям дорослих.

Як правило, у ранньому дитинстві образи-ляльки на вигляд є добродушними, доброзичливими; наділені добрими, позитивними рисами, вони не лякають, а заспокоюють: навіть іграшки-звірі посміхаються, уявляються лагідними, нагадуючи дитинчат тварин. Подібні оптимістичні образи сприяють формуванню в дитини досить стійкого затишно-комфортного відчуття, потреба у якому є вкрай необхідною у подальшому житті, особливо у критичних ситуаціях.

Пізніше дитина залучається до казок і тоді вперше з'являються фантастичні образи зла, які протистоять добру. І ось лялька-маска візуально фіксує вже негативні, викривлено-загрозливі риси зла: жахаючі образи ляльок-масок блідої „Смерті” з косою, різноманітних чудовиськ-людоджерів, невинуватих злодіїв, різної чортівні назавжди закарбовуються у свідомості дитини особливо глибоко, бо, як правило, асоціюються з катастрофічними життєвими небезпеками. Але у казках добро завжди перемагає зло, й тому добрі, творчі сили буття уособлені у позитивних лялькових образах.

З часом, звикнувши до ляльки, дитина починає глибоко-сердечно сприймати сутність її „образу”, її „характеру”, а пізніше переносити на неї характерні властивості інших людей та особливості власного характеру. Лялька візуально фіксує у найзагальнішому вигляді людські або тваринні риси, іноді риси фантастичних істот, які є абстрагованими від власне живого прототипу і постають перед дитиною у спрощено-примітивному вигляді, і саме у ту мить відбувається перший акт її дискурсивного мислення: дякуючи певному абстрагуванню, дистанціюванню, погляду на себе збоку - через ляльку - власне „я” дитини „переходить” на лялькову іграшку і „повертається” збагачене досвідом, який вона відчувала. Лялька допомагає дитині вперше усвідомити акт відчуження від власного „я” й усього існуючого у світі, вперше розрізнити у ньому суб'єкт і об'єкт. Пізніше цей досвід засвоюється на більш високому рівні дитячої свідомості. Тому і лялька завжди з дитиною: вдивляючись у ляльку, вона будь-якої миті може „пригадати” і застосувати у грі, потім і у житті, усі необхідні, нещодавно набуті психологічні навички і знання, які з часом дозволять їй досить впевнено орієнтуватися у навколишньому світі.

В образі ляльки-маски явище фіксується за допомогою спрощених форм, ліній-натяків, які легко сприйняти і зрозуміти. Завдяки багаторазовому поверненню до образу ляльки, тобто запам'ятовуванню набутої інформації про світ людських відносин, дитина спочатку візуально усвідомлює її видимий,

символічний образ. Пізніше цей образ закарбовується у підсвідомості назавжди, - адже саме у підсвідомості людини відбувається „зустріч” з найдавнішими архетипічними образами-формами, що, за думкою К.Г. Юнга, відбилися у колективному несвідомому людства – саме такими насправді і є у своєму зовнішньому вигляді вкрай схематизовані, спрощено-символічні образи ляльок. Лялькові образи-маски супроводжують людську уяву усе її життя: піднімаючись з глибин підсвідомості під впливом незвичайних емоцій, переживань у скрутні часи невизначеності, загроз власної долі, ці образи усвідомлюються, яскраво візуалізуються, й досить чітко постають в уяві, допомагаючи дорослій людині пригадати перші, особливо важливі, «дитячі» уроки життя, а також психологічно підсилити внутрішній опір труднощам, відчуті у собі той міцний життєвий стрижень, який було отримано нею у дитячих іграх ще на початку її життєвого шляху.

Звернення до ляльково-наївних образів дитинства людина переживає й під час виховання власних маленьких дітей, звертаючись вже у зрілому віці до тих споконвічних питань, які хвилювали її ще у ранньому віці, надає можливість сутнісного перетину-зустрічі різнопланових вимірів внутрішніх світів батьків і дітей, відчуття єдності різних людських поколінь перед необхідністю й надалі пізнавати й досліджувати таїни буття. За допомогою найсуттєвіших знаково-символічних рис, візуально закарбованих в її образі, лялька-маска «урівнює» дорослу людину й дитину, допомагає їм порозумітися, нагадує про «ідеальну дитину», яка насправді ніколи не зникає в дорослій людині й супроводжує її протягом усього життя, і, ніби «згори», – з самого її дитинства – споглядає за власною сутністю, завжди відкритою світові, чистою, наївною й безпосередньою, з пристрасним прагненням до правдивих визначень найважливіших життєвих питань. Можливо, саме тому дитина не розлучається з ляльками-масками, ляльками-символами, - адже вони завжди апелюють до самих першооснов буття і повертають її на шлях опанування простих і зрозумілих життєвих істин.

Отже, з одного боку, саме ляльки - завдяки грі-моделюванню - сприяють можливості засвоєння дитиною різноманітних життєвих форм майбутньої адаптації у суспільстві, а з іншого, дякуючи наївно-примітивному змісту образу ляльки-маски, візуально закарбованої вкрай схематичними засобами, нехитрої і зрозумілої, допомагають дитині почувати себе затишніше, комфортніше, спокійніше, поступово формуючи у ній зріле етичне ставлення до людей і світу в цілому.

Особливим чином ляльково-маскові образи відображаються у мистецтві. Вкрай популярними у сучасній культурі є авторські ляльки-маски для дорослих, які пропонують типові моделі людської поведінки, людських взаємин зі світом, і які виражають певний характер, певний психологічний стан лялькового образу у виразно-концентрованому, схематично-спрощеному вигляді. Але ця схематичність виглядає досить привабливо, бо візуально-зовнішньо подібні ляльки є справжнім, неповторним витвором мистецтва з точки зору естетичного змісту: вони виготовлені обдарованими художниками – майстрами власної справи, зі смаком і глибоким відчуттям образу, з дорогих і красивих матеріалів, й іноді апелюють вже зовсім не до дитячих відчуттів та емоцій...

Крім того, лялька-маска використовується як особливий прийом у театральному мистецтві: у ляльковому театрі, і, нерідко, - у театрі удавання. Відомий радянський режисер лялькового театру С. Образцов писав про улюблених ляльок, яким присвятив усе своє життя: «Якби була створена історія лялькового театру світу, вона читалася б немов би захоплюючий історичний роман, у якому боги перетворювалися на ляльок, а ляльки на богів. Лялькам вклонялися і, накладаючи на них анафему, спалювали на вогнищах. Акторів, що грали ляльками, зневажали і - ставили їм пам'ятники. Поліція і церква забороняли лялькам з'являтися на вулицях, поети присвячували їм вірші».

Коли у виставі використовується лялька, або ляльковий образ, або маска - як сутнісний зліпок з цього образу, то тут йдеться про перенесення на ляльку найістотніших психологічних рис-станів людини, які в реальному житті є прихованими, розмитими, закамуюльованими, тобто замаскованими, і які ледь проступають назовні. Лялька ж візуалізує й фіксує їх наглядно-зримо назавжди. Тому, дивлячись на ляльку-маску у театральній виставі, доросла людина знову і знову „пригадує”, „піднімає” з підсвідомості образи дитинства та відчуває в собі мрію про власну досконалість, іноді намагаючись переглянути своє життя й спрямувати його на більш гідний шлях, виправити хибну позицію, неправильне відношення до світу, - адже театр - це „велика захоплююча гра” для дорослих, яка допомагає особистісному моделюванню та корегуванню людиною власних життєвих програм на найвищому, зримо-символічному рівні, що яскраво і виразно візуалізується на сцені як у виконанні акторів, так само й під час використання різноманітних образів ляльки-маски, у тому числі й ляльковому театрі.